

FIZETÉSI MÓDOK ÉS ESZKÖZÖK A KÜLKERESKEDELEMBEN

A külkereskedelmi szerződések kulcskérdése a fizetési mód és eszközében történő megállapodás. A külkereskedelmi adásvételi szerződés tartalmi feltételeinek tárgyalásánál (8. fejezet) utaltunk arra, hogy az ár, a fizetési mód, és a paritás egymástól elválaszthatatlan és önmagukban értelmezhetetlen, csak együtt adják azt a kondíciós feltételrendszer-alapot, amelyre a szerződés tárgyalása során az alku irányul.

Az eladó és a vevő ellenérdekeltsége a legnyilvánvalóbban itt jelenik meg, azaz az ár és fizetési feltételek meghatározásánál. A külkereskedelem sajátosságai is ekkor jelentkeznek: a nagy üzleti távolság (amely alatt nemcsak a fizikai-földrajzi távolságot értjük, hanem a kulturális-morális különbségeket is) információ- és bizalomhiányban materializálódik, amely fokozza a külkereskedelmi ügylet nagyobb kockázatát. Hasonló belföldi üzletnél, ha nem is ismerik egymást a partnerek, az információ beszerzésére és a beszerzett információ megbízhatóságának ellenőrzésére mindkét félnek van lehetősége. A kockázatot belföldön tovább csökkenti, hogy a felek ugyanabban az üzleti kultúrában tevékenykednek, ugyanazok a törvényi szabályozások vonatkoznak rájuk etc.

A fizetési mód kockázatának tárgyalásánál újra utalunk a bécsi konvencióra, ugyanis a 30. cikkely szerint „Az eladó köteles, a szerződés és az Egyezmény előírásainak megfelelően, az árut szolgáltatni, az áru tulajdonjogát átruházni és – szükség szerint – az árura vonatkozó minden okmányt átadni.”

Az 53. cikk szerint pedig:

„A vevő a szerződés és az Egyezmény rendelkezései szerint köteles megfizetni a vételárat és átvenni a szolgáltatást.”

A kérdés csak az, hogy ki teljesítsen előbb, felvállalván ezzel a birtokon kívül kerülés kockázatát, vagyis ha az eladó előbb szállít, mint hogy a vevő fizetne, avagy a vevő előbb fizet és viseli annak kockázatát, hogy az eladó nem, vagy nem szerződésszerűen fog teljesíteni.

Erre a problémakörre jelentenek megoldást a nemzetközi kereskedelmi kapcsolatokban kialakult fizetési szokások és szokványok, amelyek egy része a belföldi forgalomban egyáltalán nem alkalmazható.

A külkereskedelmi szerződésben rögzíteni kell, hogy mikor és milyen módon történik a fizetés és milyen fizetési eszközzel. A fizetési mód időpontja szerint történhet a fizetés:

- a) az áruszállítást megelőzően,
- b) az áruszállítással egyidejűleg,
- c) az áruszállítást követően.

Az eladó szempontjából a fizetési módok kockázati rangsora:

- a) előrefizetés,
- b) okmányos meghitelezés,
- c) bankgaranciával fedezett fizetési ígéret,
- d) okmányos beszedvény,
- e) céghitelnyújtás,
- f) nyitvaszállítás.

Fizetési eszközök a külkereskedelemben:

- a) áru (barter-, ill. kompenzációs ügyletek esetében – lásd 17. fejezet),
- b) valuta (adott ország törvényes fizetőeszköze),
- c) deviza (valutára szóló követelés): váltó, csekk, bankátutalás.

A fizetési eszközök természetesen kapcsolódnak, ill. kapcsolódhatnak az egyes fenti fizetési módokhoz, így a külkereskedelemben sokkal nagyobb a variációs lehetőség az adásvétel tárgyának kifizetésére, mint a belföldi üzletkötések esetében.

14.1. A váltó

A váltó kialakulását az ember kockázatkerülési hajlama segítette, hiszen a középkorban a távolsági kereskedelem a szárazföldön is veszélyekkel járt és nem volt célszerű a kereskedőnek sok pénzt vinni magával. A kereskedelem mennyiségi fejlődése is a pénzhelyettesítő eszközök kitalálására ösztönzött, mivel az eladási és vételi ügyletek időben és helyben is különváltak, a kereskedők szakosodtak, és a kereskedői tevékenységtől elkülönültek a fuvarozói, később szállítmányozói, biztosítási és bankári feladatok. A kezdetben elsősorban fizetési eszközként funkcionáló váltó (ill. az elődjeinek tekinthető utalvány, ill. adóslevél) egyre inkább hitelesközzé vált, és ez a jellemzője a mai külkereskedelemben is. Az adóslevél mai utódja a saját váltó, az utalvány pedig az idegen váltó és a csekk. Funkcióját a váltó csak úgy tölthette be, hogy átruházhatósága miatt forgalomképes értékpapír lett. Az áruváltók (amelyeket adásvételi ügylet hoz létre) és a pénzváltók (pénzkölcsönügylet eredménye) egyaránt elterjedtek, a pénzellátást, a tartozás kiegyenlítését cél-

zó fizetési eszköz alapfunkciót jól tükrözi a nyelv is: váltó (levél), *Wechsel*, *Wechselbrief*, *bill of exchange* majd a *foreign exchange*, *rate of exchange* fogalmak. Később a devizák, ill. értékpapírok (a tradicionális nemesfémek mellett) intézményesített cseréje létrehozta az értéktőzsdét, lévén a pénz a leghomogénebb tőzsdei áru.

A váltó – mint említettük – hitelesközzé vált, a fizetőeszköz szerepre pedig kitalálták a csekket.

A váltó és a csekk szigorú törvényes formához kötött pénzkövetelést megtestesítő ipso iure forgatható értékpapír.

A továbbiakban először a váltó törvényi szabályozását ismertetjük.

A váltójog egységes szabályait az 1930. évi Genfi Egyezmény tartalmazza, amelyhez Magyarország 1964-ben csatlakozott és 1965-ben ratifikáltuk az 1965. évi 1. törvényerejű rendelettel (végrehajtásáról: 1/1965/1.24./ IM rendelet) Ez az 1965-ös váltótörvény váltotta fel a korábbi, 1876. évi XXVII. törvényt.

Belföldi forgalomban azonban a váltó majd 40 évi szünetelés után csak 1985 óta él.)

A Genfi Egyezményhez több mint 60 ország csatlakozott, az angolszász *common law* országok azonban nem, így jelenleg két nagy váltójogi rendszer létezik.

Az egységesítést célozva az UNCITRAL (*United Nations Commission on International Trade Law*) létre kívánta hozni az ún. nemzetközi váltót (*International Negotiable Instrument*), de ez továbbra is csak tervezet. A továbbiakban a Genfi Egyezmény szerint ismertetjük a váltót, mivel Magyarország ezt ratifikálta és ez érvényes nemcsak a nemzetközi forgalomban, hanem a belföldi gyakorlatban is. (ún. nemzetközi egységes jog – *loi uniforme*).

A külkereskedelmi forgalomban a *common law* országai közül az USA, Nagy-Britannia és Kanada azok, amelyekkel jelentősebb az áruforgalmi kapcsolatunk, a külkereskedelmi áruforgalmunk cca. 85–90%-át adó többi ország a Genfi Egyezményt ratifikálta.

Az angolszász váltójogok közül a legjelentősebb az 1882. évi *Bill of Exchange Act (BEA)* (Nagy-Britannia), és az USA-beli *Uniform Commercial Code*. A különlegességek között a BEA néhány érdekességéről fogunk említést tenni, de részletes tárgyalásától itt eltekintünk.

A váltót a törvényi kerettel definiáltuk, azaz váltó az, amit a jog annak tekint, ezért először a váltó törvényes érvényességi kellékeit ismertetjük.

A váltónak két formája létezik: vagy felszólít valakit fizetésre (fizetési meghagyást tartalmaz) – ez az ún. *idegen váltó* –, vagy fizetési ígéretet tartalmaz a váltó kiállítójának nevében – ez az ún. *saját váltó*.

Az idegen váltónak tartalmaznia kell az alábbiakat:

1. a váltó elnevezését az okirat szövegében, és pedig az okirat kiállításának nyelvén,
2. a határozott pénzüsszeg fizetésére szóló feltétlen meghagyást,
3. a fizetésre kötelezett nevét (címezett),

4. az esedékesség megjelölését,
5. a fizetési hely megjelölését,
6. annak a nevét, akinek részére vagy rendelkezésére kell a fizetést teljesíteni,
7. a váltó kiállítási napjának és helyének megjelölését,
8. a kibocsátó aláírását.

Az az okirat, amelyből a fenti kellékek valamelyike hiányzik, nem váltó, kivéve az alábbi eseteket:

- a) Az olyan váltót, amelyben az esedékesség nincs megjelölve, megtekintésre szóló váltónak kell tekinteni.
- b) Külön megjelölés hiányában a címzett neve mellett feltüntetett helyet fizetési helynek és egyúttal a címzett lakóhelyének kell tekinteni.
- c) Ha a váltón a kiállítás helye nincs megjelölve, a váltót úgy kell tekinteni, mintha a kibocsátó neve mellett megjelölt helyen állították volna ki.

A *saját váltó* hét törvényességi kelléket tartalmaz, értelemszerűen hiányzik a címzett, hiszen itt a váltó kiállítója ígér fizetést, kibocsátó helyett tehát a kiállító aláírása szerepel az utolsó pontban. A 2. pont „feltétlen meghagyás” helyett „feltétlen kötelezettségvállalást” ír elő: „2. a határozott pénzösszeg fizetésére szóló feltétlen kötelezettségvállalást”.

A többi rendelkezés megegyezik az idegen váltóéival, ezért külön nem ismertetjük.

Megjegyzések a fenti váltótörvényi kötelező kellékekhez:

1. A „váltó” elnevezés feltüntetése az okirat szövegében az esetleges visszaéléseket hivatott megakadályozni. Nem szükséges külön megjelölni, hogy saját váltóról van szó, mivel ennek az okirat szövegéből kell kitűnnie, a jogszabály nem tiltja a váltó kifejezés más szóval történő összevonását pl. idegen váltó, saját váltó, kereskedelmi váltó.

A „váltó” szóra viszont nem alkalmazható szinonima, noha adott esetben a kereskedelmi gyakorlat használja ezeket. Így nem lehet a váltó szó helyett *intézkvényt* (németül: *Tratte*, angol: *draft*), ill. *elfogadványt* (*Akzept, acceptance*) használni. Az idegen váltónál szintén nem követelmény az „idegen” jelző (németül: *gezogener*) feltüntetése. Így a váltó neve németül *Wechsel*, franciául *lettre de change*, angolul *bill of exchange*.

A saját váltó esetében a Genfi Egyezményt ratifikáló országok fenntartották maguknak a jogot, hogy a saját váltó kötelező elnevezését meghatározzák. A magyar váltójogban a saját váltón is szerepelnie kell a váltó szónak. (Az angol nyelvben is van külön elnevezése a saját váltónak, ez a *promissory note*.)

2. A *fizetési meghagyásnak* feltétlennek kell lennie, bármely feltétel kikötése érvénytelenné teszi a váltót. Nem lehet az alapügyletre vonatkozó olyan utalást tenni, ami a fizetést annak teljesítésétől tenné függővé. Lehetséges azonban olyan utalás, amely jelzi az alapjogviszonyt, de nem te-

szi feltételelessé a fizetési kötelezettséget – ez lehet pl. ún. „fedezeti” záradék (pl. „értéke áruban” – *value in goods*) kitétel.

A határozott pénzösszeg kitétel kizárja a kamat és részletfizetés kikötésének lehetőségét és azt, hogy a váltó összegét az elszámolás után számítással lehessen megállapítani. A kamatkikötés tilalma alól a törvény két kivételt tesz: ha a váltó megtekintésre vagy a megtekintés után bizonyos időre szól, hiszen az ilyen váltóknál a fizetés időpontja nem meghatározott, tehát a váltó kibocsátásakor, ill. kiállításakor a kamatot nem lehet előre kiszámítani. Ebben az esetben a kamatlábat a váltóban – kell (lehet) feltüntetni.

A kelet után bizonyos időre vagy a határozott napra kiállított váltón előírt kamatkikötést figyelmen kívül kell hagyni (azaz nem írotnak kell tekinteni, amely így nem érinti a váltó érvényességét).

A pénzösszeg meghatározása magában foglalja a pénznem megjelölését is. Itt az alapelv a fizetés helyének pénznemében történő fizetés (lásd a váltótörvény 41. cikkelyét). „Ha a váltó olyan pénznemre szól, amelynek a kiállítás és a fizetés országában ugyanaz a neve, de más az értéke, a vélelem az, hogy a fizetési hely pénznemét értették.” – továbbá – „Ha a váltó a fizetés helyén nem használatos pénznemről szól, összegét az ország pénznemében lehet fizetni az esedékesség napjának megfelelő érték szerint. A fizetés helyén fennálló szokás határozza meg az idegen pénznem értékét. A kibocsátó azonban kikötheti, hogy a fizetendő összeget a váltóban meghatározott árfolyam szerint számítsák. Az előbbi szabályokat nem lehet alkalmazni, ha a kibocsátó kikötötte, hogy a fizetésnek meghatározott pénznemben kell történnie (*effektivitási záradék*)”.

A pénzösszeget számmal és betűvel is feltüntetik. Ha eltérés van a betűkkel és számokkal megadott fizetendő összeg között, akkor a betűkkel kiírt összeg az érvényes.

3. *Fizetésre kötelezett* (címezett)

A címezett (régábbi kifejezéssel „*intézményezett*”) csak akkor válik kötelezetté, ha aláírásával elfogadja a váltót. A kibocsátó felszólítja a címezettet, hogy a váltóban megnevezett kedvezményezettnek feltétlen fizetést teljesítsen. Amíg a címezett a váltót el nem fogadta, addig a váltót intézménynek (draft) hívjuk, a váltóadás pedig a kibocsátó és az esetleges átruházók (forgatók). Ha a címezett elfogadta a váltót, akkor a váltót elfogadványnak (*acceptance*) hívjuk, és a váltóadás (a főadás) a címezett lesz. Ha a címezett nem létező személy, vagy cég, ez nem érinti a váltó érvényességét – az ilyen váltót hívjuk *pinceváltónak*. Ekkor a váltóadás a kibocsátó, ill. a forgatók (ha vannak). Formailag tehát a pinceváltó idegen váltó, tartalmilag saját váltó, hiszen általában a kibocsátó marad a váltóadás. Az ilyen váltó másik (gyakoribb, mint a pinceváltó) sajátos fajtája az ún. *intézményezett saját váltó*, ami formailag idegen váltó, mert van címezett, aki maga a ki-

bocsátó. Akkor alkalmazzák, ha a kibocsátás és a fizetés helye különböző, vagy azonos jogi személy két fiókindezeteének akár ugyanazon helységebeli váltóügyletében. (Nem követelmény tehát a földrajzi-közigazgatási elkülönülés.)

4. *Esedékesség*

Ha a váltón az esedékesség nincs megjelölve, akkor a váltó *megtekintésre (látra) szól*. Az ilyen váltót a keltétől számított egy éven belül kell fizetés céljából bemutatni. A váltó kiállítható *megtekintés után bizonyos időre, kelet után bizonyos időre és határozott napra*. Forgalomképesebbek azok a váltók, amelyek határozott napra szólnak, mert leszámítolásra, viszontleszámítolásra csak ezek nyújthatók be, hiszen csak ezeknél állapítható meg a kamatnapok száma.

5. *Fizetési hely*

A fizetési hely közigazgatási helységet jelent. Ha hiányzik a fizetési hely, akkor az idegen váltónál a címzett neve mellett feltüntetett helyet kell fizetési helynek tekinteni. (Saját váltónál a kiállítás helyét.) Ha a váltó fizetési helye különbözik a címzett lakóhelyétől, akkor *telepített váltóról* beszélünk. Ezt általában akkor használjuk, ha a váltón a fizetés helyeként a címzett bankját jelölik meg.

A kereskedelmi gyakorlatban általában a váltón fel szokták tüntetni a számlavezető bankot és a számlaszámot.

6. *Rendelvényes*

A váltó *nem szólhat bemutatóra*, mivel a törvényességi kellék kötelezően előírja, hogy a váltón meg kell nevezni annak a nevét, akinek részére vagy rendeletére a fizetést teljesíteni kell.

A kibocsátó saját magát is feltüntetheti rendvényesként, ezt nevezzük *saját rendeletre szóló idegen váltónak* (pl. az eladó mint a váltó kibocsátója felszólítja fizetésre a vevőt, aki a váltó címzettje, hogy fizessen a megnevezett rendvényesnek azaz az eladónak, ill. az eladó rendeletére).

7. *Kiállítás napja és helye*

Ha hiányzik a kiállítás helye, akkor úgy kell tekinteni, mintha a kibocsátó neve mellett megjelölt helyen állították volna ki (saját váltónál a kiállító neve melletti megjelölt hely).

A kiállítás dátuma nem hiányozhat, ha a kelet nem létező napot jelöl (pl. február 31.), a váltó érvénytelen.

8. *Kibocsátó aláírása*

A váltó bizalmi ügylet, nem lenne kellőképpen forgalomképes, ha az aláírás valóságát vizsgálni kellene. Ezért a váltó akkor is érvényes, ha a ki-

bocsátói aláírás hamis, vagy nem létező személytől származik. Az aláírás a külkereskedelemben cégszerű aláírást jelent. A kibocsátó felelős az elfogadásért (amelyért felelősségét kizárhatja) és a fizetésért, amelyért semmiképpen sem zárhatja ki a felelősségét.

Az aláírásnak egyébként kézzel írottaknak kell lennie és teljesnek. Cégszerű aláírás esetén a lényeg az, hogy a cégszöveg valóságos legyen. A váltó érvényessége szempontjából közömbös, hogy az aláírás hamis volt, avagy, hogy az adott cégnél aláírásra jogosulatlan személy írta alá. (Akinek az aláírását hamisították, az a váltó követelésért nem felel, de a többi váltókötelezett felelősségét ez nem befolyásolja.)

A váltó átruházása

A váltó definíciójában szerepelt az *ipso iure forgatható értékpapír* meghatározás (lásd részletesen a 9. fejezetet). A váltó esetében ez azt jelenti, hogy a váltó – mivel *ipso iure* – forgatható értékpapír – így a rendeleti záradék (*to order*) nélkül is rendeletre szól, következésképpen tulajdonjogát forgatással át lehet ruházni. A gyakorlatban mégis kiírják a rendeleti záradékot – noha nincs jogi szerepe, esetleg csak udvariassági formulának tekinthető. A váltóátruházási nyilatkozatot a forgató az értékpapír hátoldalára vagy a toldatra (a megtelt hátoldali váltóhoz hozzáragasztott, -toldott papírlap) írja. A váltó első forgatója a váltó *rendelvényese* (kedvezményezettje), az átruházói nyilatkozatot *forgatmány*nak nevezzük. Az új kedvezményezettet *forgatmányosnak* hívjuk. A forgatás lehet üres, azaz a forgató a forgatmányban nem nevezi meg a forgatmányost.

Teljes forgatás során a forgatmányban a forgató megjelöli a forgatmányost aki a váltó új tulajdonosa is egyben, aki élhet a váltóban megtestesült jogokkal, ill. tovább forgathatja a váltót (fizethet vele) és kialakulhat a forgatmányok összefüggő láncolata. Az üresen forgatott váltónak is lehet tulajdonosi láncolata, csak éppen névtelenek maradnak, és így a közbülső váltótulajdonosok nem lesznek a váltó kötelezettjei. Az utolsó tulajdonos, ha élni akar a váltóköveteléssel, az üres forgatmányt teljes forgatmánnyá alakítja, úgy, hogy az eredeti forgató neve fölé írja a saját nevét. A váltótörvényből adódóan utalunk ismét arra, hogy váltó nem szólhat bemutatóra, ezért az utolsó forgatmány nem lehet üres – a fentiek szerint teljessé kell tenni.

A váltóátruházásnak *átruházói, kötelező és igazoló (legitimáló)* hatása van. Az átruházói hatás következtében a forgatmányosra az a jog száll át, amit a váltó megtestesít, az átruházó alapügyletből származó egyéb joga nem (pl. a kifogásolási jog). A váltóátruházó ellenkező kikötés hiányában felelős a váltó elfogadásáért és kifizetéséért. Nem felelős azokkal szemben, akikre a váltót később átruházták, ha az átruházó a váltó továbbforgatását megtiltotta. Az igazoló (legitimáló) hatás azt jelenti, hogy a forgatmányost a váltó jogos birtokosának kell tekinteni, ha jogát a váltóátruházások összefüggő láncolatával igazolja.

Az átruházó teljes forgatmány esetében is kizárhatja felelősségét a „visszakereset nélkül” kitétel alkalmazásával, de ezzel csökkentheti a váltóátruházás lehetőségét. Létezik ún. *inkasszó forgatmány*, ekkor az eladó a bankjára forgatja a váltót beszedés céljából. A forgatmány ilyenkor tartalmazza a „beszedésre érvényes” avagy „meghatalmazásul” kifejezéseket.

Ha a váltót kibocsátója vagy a forgatója ún. negatív rendeleti záradékkal látta el („nem rendeletre”, „not to order”), akkor a váltó rektapapírrá – névre szólóvá – válik és a tulajdonjogát engedményezéssel, cedálással (lásd részletesen 9. fejezet) lehet átruházni. Ez csökkenti forgalomképességét, hiszen az ilyen váltót nem lehet leszámíttatni (mivel a bank sem tudja továbbforgatni, viszontleszámíttatni).

A váltókövetelés érvényesítése

A váltóbirtokos köteles fizetésre bemutatni a váltót esedékességgkor a kötelezett-nél. (Látra szóló váltót egy éven belül bármikor be lehet mutatni, határozott napra kiállított váltót az adott napon, vagy a következő két munkanapon belül.)

A váltót a váltó kötelezettje köteles kifizetni, a váltónak több kötelezettje is lehet – pl. idegen váltónál az elfogadó mellett – a kibocsátó, a váltóátruházók és a *váltókezesek*. A váltón külön záradékban kezességet vállalhat a kibocsátóért, az elfogadóért vagy az átruházóért. Ha nincs megjegyzés, hogy kiért vállal kezességet, akkor a kibocsátóért, ill. saját váltónál a kiállítóért vállalja a kezességet.

Avalváltónak (avalizált váltónak) hívjuk a kezes aláírásával ellátott váltót. Ha ez a kezes egy bank, akkor *bankavalnak* hívjuk. A váltóadósok két csoportra oszthatóak: *főadósokra* és *megtérítési adósokra*.

A főadós az idegen váltónál az elfogadó, a saját váltónál a kiállító, ill. mindkét váltótípusnál a kezesek. A váltóbirtokosnak a váltót fizetés végett a főadósánál (ill. *egyenest váltóadósánál*) kell bemutatnia. Ha a váltóbirtokos bemutatási kötelezettségét nem teljesíti, akkor a megtérítési váltóadósok mentesülnek kötelezettségük alól. Ha a fizetést a főadós megtagadja, a váltóbirtokos megtérítési igényt érvényesíthet a váltóadósokkal szemben anélkül, hogy kötelezettségvállalásuk sorrendjét figyelembe kellene vennie.

Ha a váltókötelezett megtagadja a fizetést, a váltóbirtokosnak a fizetés megtagadását közjegyzői okirattal kell igazolni – ez az *óvás*, a folyamat maga az *óvatolás*. Ekkor a váltókötelezetteket (akik a fizetésért egyetemlegesen felelősek) értesítik az óvásról, hiszen a váltóbirtokos jogosult a váltókötelezettekkel szemben egyenként vagy együttesen fellépni. Az óvás alapján lehet a követelést jogi-peres úton érvényesíteni.

A váltóbirtokos attól, aki ellen megtérítési igényét érvényesíti, követelheti:

- a) a váltó el nem fogadott vagy ki nem fizetett összegét és, ha ezt kikötötték, a kamatot,
- b) az esedékességtől számított 6%-os kamatot,
- c) az óvás és az értesítések költségét, valamint az egyéb költségeket,
- d) a váltó összege után számított három ezrelékes váltódíjat.

Az elfogadóval szemben a váltóból eredő minden követelés a váltó esedékességétől számított három év alatt évül el, a váltóbirtokos követelései az át ruházók és a kibocsátó ellen egy év alatt évülnek el az óvás keltétől.

A váltót több eredeti példányban is kiállíthatják (*váltómásodlatok*). Az egyik eredeti példányra teljesített fizetéssel az összes többi érvényét veszti.

A külkereskedelmi gyakorlatban igen gyakori a váltó alkalmazása fizetési eszközként és hiteleszközként, valamint hitelfedezeti eszközként. A legelterjedtebb váltótípus a külkereskedelemben a *saját rendeleltre szóló idegen váltó*. Az exportőr biztonságát fokozza, ha az elfogadó nem a vevő, hanem egy bank. Ezt hívjuk *bankacceptance*-nek, *bankelfogadványnak*, ill. ha egy bank kezességet vállal a kifizetésért (bankaval).

Különlegesség

Érdekességek a *Bill of Exchange Act* 1882. (BEA) szabályaiból.

1. nem formai követelmény a „váltó” szó megjelölése, nem érvénytelen a váltó, ha hiányzik a keltezés, a kibocsátás és a fizetés helyének megjelölése,
2. a váltó szólhat bemutatóra is,
3. az idegen váltónak több címzettje is lehet,
4. korlátozás nélkül tartalmazhat kamatkikötést,
5. az elévülés 6 év,
6. a váltójogi követelés nem független az azt létrehozó alapügylettől.

14.2. A csekk

A csekk szigorú törvényes formához kötött, pénzkövetelést megtestesítő *ipso iure* forgatható értékpapír.

A szigorú törvényes formát az 1931-ben megkötött nemzetközi Genfi Csekkegyezmény biztosítja, amelyhez Magyarország is csatlakozott. (Az 1965. évi 2. törvényerejű rendelettel hirdették ki, a végrehajtásról a 2/1965 (I. 24.) IM rendelet szól.).

A csekk lényege, hogy készpénzt helyettesítő fizetési eszköz – ellentétben a váltóval, amely hiteleszköz is.

A csekk törvényességi kellékei:

1. a „csekk” elnevezés az okirat szövegében, az okirat kiállításának nyelvén,
2. határozott pénzösszeg fizetésére szóló feltétlen meghagyás,
3. a fizetésre kötelezett (címzett) neve,
4. a fizetési hely megjelölése,
5. a csekk kiállítási napjának és helyének megjelölése,
6. a kibocsátó aláírása.

Külön megjelölés hiányában a címzett neve mellett feltüntetett helyet kell a fizetési helynek tekinteni. Ha a kiállítás helye hiányzik, akkor a kibocsátó neve mellett megjelölt helyet kell a kiállítás helyének tekinteni. A csekk tekintetében nincs elfogadás, az ilyen nyilatkozatot nem írotnak kell tekinteni. A váltóhoz hasonlóan, ha a csekken a fizetendő összeg betűvel és számmal megadott összege különbözik, akkor a betűvel kiírt összeg a mértékadó. A csekk kibocsátója felelős a csekk kifizetéséért, ezért minden olyan kikötést, amellyel a kibocsátó ezt a felelősségét kizárja, nem írotnak kell tekinteni.

A csekk kibocsátásának előfeltétele az ún. *csekkszerződés*, amelyet a kibocsátó köt bankjával. Ennek keretében a kibocsátó számlát nyit, fedezetet helyez el, aláírásmintát ad a banknak. A bank pedig a csekkszerződésben jogot ad a kibocsátónak arra, hogy a számlán lévő követeléséről az általa kibocsátott csekk által rendelkezze, a bank pedig kötelezettséget vállal arra, hogy a csekkben megtestesült feltétlen fizetésre szóló meghagyást a számla-követelés (a fedezet) erejéig teljesíti. A csekkszerződés létrejöttékor a kibocsátó csekkfüzetet kap (amely meghatározott számú formanyomtatványt tartalmaz) a bankjától. A csekk a fentiek szerint a kibocsátó írásos utasítása bankjához, hogy csekk számla-követelése terhére egy meghatározott összeget a csekken megnevezett személynek (ill. annak rendelkezésére), vagy a csekk bemutatójának fizessen ki.

A Genfi Egyezmény szerint a csekk megtekintésekor fizetendő (hiszen hiányzik az esedékesség a törvényességi kellékek közül, mivel azonnali az esedékessége) – ezért sem lehet hiteleszköz funkciója a csekkeknek. A csekket fizetés céljából a kiállítás napjától számított

- a) 8 napon belül, ha ugyanabban az országban fizetendő, ahol kibocsátották,
- b) 20 napon belül, ha ugyanazon a földrészen fizetendő, ahol kibocsátották,
- c) 70 napon belül, ha a kibocsátás és a fizetés helye különböző földrészekeken van, kell benyújtani.

Ugyanazon a földrészen kibocsátott és fizetendő csekkeknek kell tekinteni azt a csekket, amelyet európai országban bocsátottak ki és bármelyik földközi-tengeri országban fizetendő, vagy fordítva.

A csekk átruházása

Az azonnali (ill. rövid idejű) esedékesség miatt a csekk átruházásának nincs olyan jelentősége, mint a váltónál volt. A csekk is *ipso iure* forgatható értékpapír, tehát forgatása a váltónál leírtaknak megfelelően történhet, névre szólóvá negatív rendeleti záradékkal ellátva válik a csekk – ekkor engedményezői nyilatkozat kell az átruházáshoz (Ez az ún. *rektacsekk*). A csekk jogilag ugyanígy „absztrakt” jogügylet – a korlátaival együtt –, mint a váltó.

A csekk átruházásával kapcsolatban egy lényegi különbség felmerül a váltóval összehasonlítva, mégpedig, hogy a csekk szólhat bemutatóra is – hiszen a törvényességi kellékek között a váltóval ellentétben nem szerepel a

kedvezményezett kötelező megnevezésének előírása! A *bemutatóra szóló csekk* átruházása a csekk fizikai átadásával történik.

A címzett bank a fizetésre benyújtott csekket (ellenőrzése után) kifizeti a csekk birtokosának. A váltóhoz hasonlóan a fizetés pénzneme a fizetési helyen használatos pénznem, a fizetés napjának megfelelő árfolyamon átszámolva, kivéve, ha a csekket az ún. *effektivitási záradékkal* látták el (azaz kifejezetten kikötötték, hogy a csekk összegét a kiállítás pénznemében kell fizetni: azaz a kirovó pénznem = a lerovó pénznemmel).

A bank akkor tagadhatja meg a fizetést a csekkre, ha

- a) a csekk törvényben előírt törvényes kellékek hiányosak,
- b) az aláírás hamis,
- c) a csekkre nincs fedezet,
- d) a csekket a lejárat határidőn túl mutatták be.

A csekkbirtokos megtérítési igényt érvényesíthet a csekkátruházók, a kibocsátó és a többi kötelezett ellen, ha a kellő időben bemutatott csekket a bank nem fizeti ki, és a csekkbirtokos a fizetés megtagadását óvással, vagy a címzett bank nyilatkozatával igazolja.

A csekkbirtokos attól, aki ellen a megtérítési igényét érvényesíti követelheti

- a) a csekk kifizetetlen összegét,
- b) a bemutatástól számított késedelmi kamatot,
- c) az óvási és egyéb költségeit,
- d) a csekk összege után számított három ezrelék csekkjutalékot.

A csekkbirtokos megtérítési igénye a bemutatásra előírt határidő lejáratától számított hat hónap alatt évül el.

A csekk a külkereskedelemben (a váltóhoz hasonlóan) akkor számít fizetésnek, ha a kedvezményezett hozzájutott a csekkben megtestesült pénzköveteléshez. Ezért a csekk kibocsátása, átadása, átruházása önmagában még nem jelent fizetést.

Különféle csekk típusok a külkereskedelemben

Elszámolási csekk

A csekkre nem történik készpénzkifizetés, a csekk címzettje számlajóváírással (bankátutalással) teljesít. Ez formailag úgy valósul meg, hogy a csekk előlapján átlós irányban szerepel a „csak elszámolásra” nyilatkozat. Ezzel kevesebb a lehetőség a visszaélésre, ezért igen elterjedt a külkereskedelmi gyakorlatban.

Keresztezett csekk

Az elszámolási csekk különleges, az angolszász országokban alkalmazott fajtája. Két párhuzamos vonallal keresztezik és a vonalak közé a „bank” szót, ill. az „and Co.” kifejezést írják – ezt hívják általános keresztezésnek –,

vagy pedig a különleges keresztezés esetén a vonalak közé beírják annak a banknak a nevét, amelyik a címzett banknál a csekk beváltása miatt jelentkezhet. A lényeg az, hogy a keresztezett csekket beváltásra mindig csak bank mutatja be a címzett banknál és közvetíti a csekk összegét a kedvezményezett felé.

Láttamozott csekk

A címzett bank igazolja, hogy a kibocsátó aláírása nem hamis és a láttamozás időpontjában van rá fedezet. (Ez persze nem nyújt biztonságot arra, hogy a csekk benyújtásakor is lesz fedezet a csekkre.)

Bankcsekk

A legbiztonságosabb csekk, mivel ez bank által kibocsátott bankra címzett csekket jelent. (Feltéve persze, hogy jó hírnevű bankokról van szó.)

Utazási csekkek

Hasonlatos a bankcsekkhez a biztonsága, a külkereskedelmi forgalomban is elfogadott.

14.2.1. Csekk-kártya, hitelkártya

A nemzetközi fizetési forgalom növekedése új, biztonságosabb pénzhelyettesítőket igényelt, mint a csekk. Ez lett a csekk-kártya és a belőle kifejlődött hitelkártyarendszerek.

Csekk-kártyák

A csekk-kártya kiadásával a bank arra kötelezi magát, hogy valamennyi rá címzett csekket kifizeti egy meghatározott összeghatárig. A csekk-kártya tartalmazza az ügyfél nevét, számlaszámát és aláírását. Így a csekket elfogadó meggyőződhet arról, hogy a csekket kibocsátó adatai és aláírás hitelesek-e. A csekk hátoldalára rávezetik a csekk-kártya számát.

Azt követően, hogy Nyugat-Európában először nemzeti keretek között fejlesztették ki a csekk-kártyákat, 1975-ben kialakították az ún. *eurocsekk rendszert*. Ehhez szükség volt a csekknyomtatványok és a csekk-kártyák egységesítéséhez. A rendszerhez tartozó csekk és csekk-kártya tartalmazza az eurocsekk (eurocard – ec) megjelölést.

A hitelkártyák a csekk-kártyához hasonló funkcióval készpénzkímélő fizetési eszközt testesítenek meg, azzal a különbséggel, hogy az ügyfél egy számára megállapított keretig hitelt kap a kiadó pénzintézettől. Ez a gyakorlat az Egyesült Államokban már évtizedek óta elterjedt: világszerte ismertek az American Express és a Visa International kártyái. Az eurocsekk-rendszer részesei az Eurocard/Mastercard megteremtésével zárkóztak fel a hitelkártyák terén az amerikaiakhoz.

A nemzetközi kereskedelemben a készpénzes (*cash*) üzleteknél egyre jobban elterjed a csekk-kártyával, ill. hitelkártyával történő fizetés, noha eredetileg a nem kereskedelmi forgalom igényei (a privát vásárlások és fogyasztások) hívták életre e két pénzkímélő fizetési eszközt, ahol is a hitelkártya már nemcsak fizetési eszköz, hanem nevének megfelelően hiteleszköz is.

14.3. Bankátutalás

A devizával történő fizetés legelterjedtebb formája a számlapénzzel történő fizetés, azaz a bankátutalás. A nemzetközi kereskedelemben a pénzáttutalások, pontosabban a devizaátutalások (*money transfer, Überweisung*) előfeltétele, hogy a megbízó bankjánál a bankszámlaszerződése alapján átutalási megbízást adjon. A külföldre szóló átutalási megbízást a bank úgy tudja teljesíteni, hogy ha külföldön rendelkezik levelezői, ill. számlavezetői kapcsolattal. A *számlakapcsolat* azt jelenti, hogy a két bank kölcsönösen egymás számára számlát vezet, pl. a magyar kereskedelmi bank számlaszerződést köt és számlát nyit a külföldi banknál, ezt hívjuk *nostro számlának* (a mi számlánk), míg a külföldi bank számláját a magyar banknál *vostro számlának* (az önök, ill. ti számlátok). Ha az adott két bank nem áll egymással számlavezetői kapcsolatban, akkor keresnek egy olyan harmadik bankot az ún. *levelezői kapcsolatban* lévő bankok közül, amelyik már mindkét érintett bankkal számlakapcsolatban áll és így a transfer végrehajtható. Ha a két bank hitelkapcsolatot létesít egymással, lehetőség nyílik arra, hogy a partner bank számlakövetelés nélkül is teljesítsen kifizetést a két bank között létrejött *banklimit (hitelkeret-megállapodás)* mértékéig.

Az átutalás formailag lehet levél, légi posta, távirat, telex, telefax és az ún. *SWIFT (Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication: Nemzetközi Bankközi Pénzügyi Távközlési Társaság)* rendszeren keresztül történő.

Jelenleg ez a SWIFT-rendszer a legelterjedtebb eszköze a bankátutalásnak és egyben a leggyorsabb is, amely technikailag tulajdonképpen telefoni átutalás számítógépes kombinációja. Több mint 40 ország 2000 bankja és pénzügyintézete csatlakozott a SWIFT-rendszerhez, amelyen keresztül természetesen más banki műveletek is intézhetőek, pl. akkreditív-nyitások, inkasszó-megbízások etc.

A bankátutalás akkor számít fizetésnek, ha a kedvezményezett számláján a jóváírt összeg megjelent és az átutalást az eladó (kedvezményezett) elfogadta, nem utasította vissza.

A bankátutalást általában az előrefizetésnél vagy az utólagos fizetésnél (nyitva szállításkor) alkalmazzák.

14.4. Előrefizetés

Az eladó számára ez a legelőnyösebb fizetési mód (és értelemszerűen a vevő számára a legkedvezőtlenebb), hiszen a vevő az eladó teljesítése előtt fizet. Így a vevő vállalja azt a kockázatot, hogy az eladó nem teljesít, késve teljesít, vagy nem szerződészerűen teljesít.

A fentiek miatt az előrefizetés meglehetősen ritka a külkereskedelmi gyakorlatban. Két esetben szokásos fizetési mód:

- a) a vevő *bonitása*, hírneve (*goodwill-je*) nem megfelelő, a *bank- és büroinformáció* alapján más fizetési mód a vevő üzleti morálja miatt az eladó számára elképzelhetetlen lenne.
- b) Az eladó monopolpozíciót élvez, a vevő számára nincs más alternatíva, mint a vétel a meghatározott feltétellel.

Az előrefizetés történhet bankátutalással (számlajóváírással), váltó, ill. csekk kibocsátásával, átadásával és beváltásával (ill. a váltó leszámítolásával), ritkább esetben készpénzátadásával. *Készpénzes (cash payment)* előrefizetés esetén az eladónak ellenőriznie kell a bankjegyeket, hogy valódiak és érvényesek legyenek. A tradicionális külkereskedelmi forgalomban csak a kis értékű ügyleteknél szokásos a készpénzes fizetés, vagy pedig az áru természetete miatti különleges ügyleteknél, ill. az illegális ügyleteknél (fegyver- és kábítószer-kereskedelem).

Itt kell megjegyezni, hogy az előlegfizetés nem önálló fizetési mód, hiszen bármely fizetési módhoz kiköthető az előleg fizetése. (Igaz ugyanakkor, hogy ha az eladó 100 %-os előlegfizetést kér, akkor már előrefizetésről beszélünk).

14.5. Az okmányos meghitelezés

Az előrefizetésnél említett alapvető bizalmi és üzleti kockázati problémák áthidalására jött létre az *okmányos meghitelezés* gyakorlata. A bizalmatlanságot és a fizetési, ill. pontosabban nemfizetési kockázatot hivatott föloldani ez a fizetési mód, amelynek alapelve az egyenlő biztonság megteremtése az eladó és a vevő számára. (Később látni fogjuk, hogy az eladó számára ez „egyenlőbb” biztonságot jelent, azaz az eladó számára több előnnyel jár, mint a vevőnek.) Az eladónak az előrefizetés a legkedvezőbb, a vevőnek pedig az az érdeke, hogy a megfelelő árut még a fizetés előtt megtekinthesse és esetleges kifogásait a fizetés során érvényesíthesse.

Az alapvető érdekellentétet egy harmadik fél bekapcsolása oldotta fel: ez a bank, amely a *bizalmi kéz* szerepet betöltve közreműködik az áru és ellenértékének *fair* cseréjében.

Az okmányos meghitelezés (*documentary credit*) – a magyar külkereskedelmi szaknyelvben az *akkreditív* (egyébként ez használatos a német és az orosz üzleti nyelvben is) – fizetési módját a Nemzetközi Kereskedelmi Kamara (ICC) 500 sz. kiadványban közzétett szokványa szabályozza, amelynek címe: „Az okmányos meghitelezésekre vonatkozó egységes szabályok és szokványok” (Angolul: *Uniform Customs and Practice for Documentary Credits – UCP*), és a legutóbbi, 1993-as átdolgozás után ez az új változat 1994. január 1-jétől „érvényes”. Azok a bankok, amelyek alkalmazzák az akkreditív (UCP 500) legújabb szokványát, bejelentik a Nemzetközi Kereskedelmi Kamarának. A szokvány alkalmazását ez esetben is az adott banknak magán az akkreditíven is fel kell tüntetnie. Azaz azt a tényt, hogy az akkreditív nyitásánál a nemzetközi szokvány előírásait magukra nézve kötelezőnek tekintik, pl. – alábbiak szerint:

„Except as otherwise stated, this credit is subject to the Uniform Customs and Practice for Documentary Credits (1993. Revision), International Chamber of Commerce Brochure No. 500.” Azaz: „Ellenkező előírás hiányában a meghitelezésre a Nemzetközi Kereskedelmi Kamara 500. sz. kiadványa érvényes”.

A továbbiakban a szokvány értelmezése alapján tárgyaljuk az akkreditív fizetési módot.

Az angol amerikai üzleti nyelv az akkreditívet egyébként „Letter of Credit”-nek hívja, rövidítése Magyarországon is elterjedt: L/C. Az angol elnevezés utal a fizetési mód történeti előzményére, hiszen a *Letter of Credit* hitellevelet jelentett, amely nem kereskedelmi ügyletet takart, hanem az utazó kényelmét és biztonságát szolgálta, azzal, hogy saját országa bankjában saját valutájáért hitellevelet vásárolt, amelyet a másik országban működő előre megnevezett (levelezői partner) bank az ottani valutában kifizetett az utazónak. Ez a hitellevel a mai utazási csekk megfelelője lehetett.

A külkereskedelemben az egyik legelterjedtebb fizetési mód lett az akkreditív, és egyben a külkereskedelmi szerződés fizetési feltételének olyan megkülönböztető sajátossága – hasonlatosan az Incoterms paritásaihoz –, mely belöldi szerződés esetében egyáltalán nem használatos, nem létező fizetési mód.

14.5.1. Az akkreditív definíciója

Az akkreditív egy *bank* (a nyitó bank) *kötelezettségvállalása* arra, hogy ügyfelének (a megbízónak) a kérésére és utasítása szerint az akkreditívben előírt okmányok benyújtása és az akkreditívben meghatározott egyéb feltételek teljesítése esetében *harmadik személy* (a kedvezményezett) *javára* vagy *rendelkezése szerint fizetést teljesít*.

Az akkreditív fogalmát a szokvány 2. cikkelye az alábbiak szerint definiálja:

„E cikkek alkalmazása szempontjából az »okmányos meghitelezés(ek)« és a »standby hitellevel(ek)« kifejezések – a továbbiakban »meghitelezé-

s(ek)» – minden olyan bármilyen elnevezésű vagy megjelölésű megállapodást jelentenek, amelynek folytán valamely bank (a »nyitó bank«) egy ügyfél (a »megbízó«) kérésére és utasításai szerint vagy saját kezdeményezéséből eljárva

- I. köteles egy harmadik fél (a »kedvezményezett«) javára vagy rendeletére fizetést teljesíteni vagy a kedvezményezett által kibocsátott váltókat (intézkedést) elfogadni és kifizetni, vagy
- II. felhatalmaz egy másik bankot, hogy ilyen fizetést teljesítsen vagy ilyen váltókat (intézkedést) elfogadjon és kifizessen, vagy
- III. felhatalmaz egy másik bankot a negiciálásra az előírt okmány(ok) ellenében, feltéve, hogy a meghitelezés kikötéseit és feltételeit teljesítették.”

A fenti definíció alapján az akkreditívet nyitó bank saját maga – vagy az általa bekapcsolt másik bank – által fizetést ígér vagy váltóelfogadást és kifizetést vagy *negociálást*.

A fizetésteljesítés lehet azonnali, ekkor ún. *látra szóló akkreditívről (sight payment credit)* van szó, és lehet határidős, ez az ún. *halasztott fizetésű (deferred payment credit)* akkreditív.

A váltóelfogadást, másik bank általi váltó elfogadtatását ígérő akkreditív az ún. *acceptance credit (elfogadványhitel, váltóelfogadással fizető akkreditív, akcepthitel, rembours akkreditív)*.

A *negociált akkreditív (negotiation credit)* esetében a nyitóbank negiciálásra hatalmaz fel egy bankot, azaz arra, hogy ellenértéket adjon (megvásárolja) az intézkedést és/vagy okmányokat az akkreditív kedvezményezettjétől.

A szokvány előírja, az akkreditívnek (meghitelezésnek) világosan fel kell tüntetnie, hogy látra szóló fizetéssel, halasztott fizetéssel, váltóelfogadással vagy negiciálással vehető-e igénybe,

- I. ha csak a meghitelezés nem azt írja elő, hogy a nyitó banknál vehető igénybe, minden meghitelezésnek meg kell jelölnie azt a bankot (a „kijelölt bank”), amelyik fel van hatalmazva a fizetésre, a halasztott fizetési kötelezettség elvállalására, intézkedés(ek) elfogadására vagy negiciálásra. A szabadon negiciálható meghitelezésben bármely bank kijelölt bank.
- II. Az okmányokat a nyitó bankhoz vagy a megerősítő bankhoz (ha van ilyen) vagy bármelyik más kijelölt bankhoz kell benyújtani.
- III. A negiciálás azt jelenti, hogy a negiciálásra felhatalmazott bank ellenértéket ad az intézkedés(ek)ért és/vagy az okmány(ok)ért. Az okmányok pusztá vizsgálata ellenérték adása nélkül nem negiciálás.

Az akkreditív lehet visszavonható (revocable) vagy visszavonhatatlan (irrevocable). Ha nincs külön megjelölve, akkor az akkreditívet visszavonhatatlannak kell tekinteni! (A korábbi UCP 400. szokvánnyal ellentétben, ahol a visszavonhatatlanságot kellett föltüntetni.)

A visszavonhatatlanság azt jelenti, hogy az akkreditívet a nyitó bank nem szüntetheti meg, nem módosíthatja a kedvezményezett beleegyezése nélkül. A visszavonható meghitelezést viszont a nyitó bank bármikor módosíthatja vagy megszüntetheti a kedvezményezett előzetes értesítése nélkül. Látható, hogy az eladó számára csak a visszavonhatatlan akkreditív nyújt biztonságot, a nemzetközi kereskedelmi gyakorlatban is ez az elterjedt típus, ezt tükrözi a szokvány változása is, hogy a „szokásost” – a „visszavonhatatlan” – jelzőt nem szükséges föltüntetni.

Az akkreditív önálló jogügylet, absztraktságát a szokvány a szerződésekkel szembeállítva a következőképpen fogalmazza meg a 3. cikkelyben:

„A meghitelezések természetüknél fogva különálló ügyletek az esetleges alapjukként szolgáló adásvételi vagy más szerződés(ek)től, és a bankokat az ilyen szerződés(ek) semmiképpen sem érintik vagy kötik, még akkor sem, ha a meghitelezés valamilyen hivatkozást tartalmaz az ilyen szerződés(ek)re. Következésképpen, valamely banknak a fizetésre, intézkedés(ek) elfogadására és kifizetésére vagy negociálásra és/vagy a meghitelezés szerinti bármely más kötelezettségének teljesítésére vonatkozó kötelezettségvállalását nem érintik a megbízónak a nyitó bankkal vagy a kedvezményezettel fennálló jogviszonyából eredő igényei vagy védekezései.”

Az akkreditív alapügylettől való függetlenségét hangsúlyozza a 4. cikkely is, amely szerint: „a meghitelezési műveletekben valamennyi érintett fél okmányokkal foglalkozik és nem árukkal, szolgáltatásokkal és/vagy más teljesítésekkel, amelyekre az okmányok esetleg vonatkoznak”.

Ez mindkét fél számára rejt előnyöket és hátrányokat is. Az eladó biztos lehet abban, ha akkreditívszerűen teljesít (azaz az előírt okmányokat a megfelelő módon és időben prezentálja), pénzéhez jut. Ellenben okmányhiba esetén (legyen az akár egy betűelírás) formai okok miatt birtokon kívül kerülhet. A vevő szemszögéből kedvező, hogyha kellő gondossággal írta elő a benyújtandó okmányok körét, akkor a szerződéses áruért fog fizetést teljesíteni. Veszélyt számára az rejthet, ha az okmányok nem fedik a valóságot, gondoljunk például a korábban tárgyalt letter of indemnity lehetőségére, amikor is az eladónak törvényesen módjában áll clean B/L-t szerezni, akkor is, ha az áru csomagolása (és feltehetően maga az áru is) sérült. (És persze jóhiszeműen az „egyszerű” csalást, okmányhamisítást nem soroljuk a vevő „normális” akkreditívkockázatai közé.) A szokvány erre a lehetőségre is gondolva kizárja a bankok felelősségét az okmányok pontossága, valódisága, hamisítása vagy joghatálya tekintetében (15. cikkely):

„A bankok nem vállalnak semmiféle kötelezettséget vagy felelősséget bármely okmány(ok) alakísága, kielégítő volta, pontossága, valódisága, hamisítása vagy joghatálya tekintetében, sem az okmányokban előírt vagy azokra rávezetett általános és/vagy különös feltételek tekintetében: a bankok továbbá semmiféle felelősséget vagy kötelezettséget nem vállalnak bármely okmány(ok) által képviselt áruk leírásáért, mennyiségéért, súlyáért, minősé-

géért, állapotáért, csomagolásáért, kiszolgáltatásáért, értékéért vagy létezéséért, továbbá az áruk feladóinak, fuvarozóinak, szállítványozóinak, címzettjeinek vagy biztosítóinak vagy bármely más személyek jóhiszemősége, cselekményei és/vagy mulasztásai, fizetőképessége, kötelezettségteljesítése vagy hitelképessége tekintetében sem; továbbá az üzenetek, levelek, okmányok elvesztéséért, késedelmes továbbításáért és az elháríthatatlan erőhatalom) vis maior következményeiért (sztrájk, háború, felkelés, zavargás, stb.).” Ez elsősorban az eladó kockázatát jelenti. A bankok kizárják saját felelősségüket az általuk bekapcsolt bankok teljesítésért, mivel ezt a megbízó utasítására teszik, ezért ennek költségét és kárveszélyét a megbízó, azaz a vevő köteles viselni. (Lásd. 18. cikkely: Felelősségkizárás egy megbízott fél cselekményeiért.)

14.5.2. Az akkreditívvel kapcsolatos jogviszonyok

Az akkreditívvel kapcsolatos jogviszonyok három csoportba oszthatók:

- a) a megbízó és a nyitóbank közötti megbízási jogviszonyra, amelynek tárgya az akkreditív feltételeinek meghatározása és megnyitása,
- b) a nyitó bank és a kedvezményezett, és az esetlegesen bekapcsolódó megerősítő – bank és a kedvezményezett közötti akkreditív – jogviszonya,
- c) az akkreditív lebonyolításában közreműködő bankok közötti megbízási jogviszonyokra, amelyek értékesítésre, fizetésre (váltóelfogadásra, negociálásra), megerősítésre vonatkozhatnak.

a) A megbízó és a nyitó bank közötti jogviszony

A vevő, *megbízó (applicant)* – a nyitó bank ügyfele ad megbízást az akkreditív megnyitására, és a külkereskedelmi szerződés alapján határozza meg azokat az okmányokat és feltételeket, amelyeket a kedvezményezettnek az akkreditív igénybevétele érdekében teljesítenie kell. A vevő számára az akkreditív feltételeinek meghatározása az az eszköz, mely az eladót kötelezettségének szerződés szerinti teljesítésére tudja ösztönözni (pl. minőségellenőrzési okmányok, tiszta – clean – B/L stb. előírásával).

Az okmányos meghitelezés, mint korábban írtuk, a külkereskedelmi szerződéstől független, önálló jogügylet. De nem szabad elfelejtkezni arról, hogy ezt a jogügyletet megelőzi az őt létrehozó adásvételi szerződés, amelynek fizetési feltételeket szabályozó pontja előírja, hogy milyen típusú akkreditív megnyitásával történik a vevő fizetési kötelezettségének teljesítése. Ebből következik, hogy ha a vevő eltér a megállapodástól (pl. azonnali fizetési – *sight payment credit* helyett halasztott fizetésű akkreditívet nyit, avagy nem a szerződéses paritásnak megfelelő fuvarlevél, ill. szállítási okmány benyújtását írja elő stb.) az akkreditív feltételeinek meghatározásánál, az eladó jogosult kérni a vevő költségére a megnyílt akkreditív módosítását, ill. elállhat a szerződés teljesítésétől a vevő szerződés-

szegésére hivatkozva. Sokszor a szerződő felek nem határozzák meg a szerződésben részletesen az akkreditív feltételeit, a benyújtandó okmányok körét, és ezért kerül sor a módosításra. A szokvány a 9. cikkely alapján előírja, hogy a kedvezményezett köteles értesítést adni a módosítás elfogadásáról vagy visszautasításáról. Az eredeti meghitelezés vagy a módosításokat tartalmazó meghitelezés kikötései a kedvezményezett számára addig hatályosak, amíg a kedvezményezett nem közli a módosítás elfogadását azzal a bankkal, amelyek a módosításról őt értesítette. Ha a kedvezményezett nem nyilatkozik a módosítás elfogadásáról (vagy visszautasításáról), akkor vélelmezik a módosítás elfogadását, és ettől a pillanattól kezdve a meghitelezést módosítottnak fogják tekinteni.

Ezen (9.) cikkely szerint az akkreditív nyitása, ill. módosítása attól kezdve él önálló életet (és számít önálló, az alapszerződéstől független jogügyletnek), amikor a kedvezményezett vevő elfogadta (ill. nem utasította vissza) a megnyílt akkreditív feltételeit!

b) A nyitó bank és a kedvezményezett jogviszonya

A nyitó bank és a kedvezményezett között létrejövő jogviszony az akkreditív lényegét jelenti, ez az ún. tulajdonképpeni *akkreditív jogviszony*. A nyitó bank kötelezettségvállalása szempontjából a szokvány (9. cikkely) az akkreditívek alábbi négy típusát különbözteti meg:

1. ha a meghitelezés látra szóló fizetést ír elő, látra fizet,
2. ha a meghitelezés halasztott fizetést ír elő, fizetés az akkreditív előírásainak megfelelően az esedékesség időpontjában,
3. ha a meghitelezés váltóelfogadást ír elő, akkor
  - a nyitó bank általi váltóelfogadás előírása esetében a kedvezményezett által a nyitó banknak címzett intézvényt elfogadja és esedékességkor kifizeti, vagy
  - a kedvezményezett által egy másik banknak címzett intézvény elfogadása és esedékességkori kifizetése, ha a meghitelezésben előírt címzett bank nem fogadja el a neki címzett intézvényt, vagy esedékességkor nem fizeti ki az általa elfogadott váltót,
4. ha a meghitelezés negociálást ír elő, a kibocsátók és/vagy a *jóhiszemű birtokosok (bona fide holders) elleni megtérítési igény nélkül* kifizeti a kedvezményezett által kibocsátott intézvényt és/vagy a meghitelezés alapján benyújtott okmányokat.

(A negociálás tehát az akkreditíven alapuló követelés megtérítési igény nélküli – azaz *visszkereseti jog nélküli* – megvételét jelenti.)

A meghitelezés nem nyitható meg úgy, hogy az a megbízónak címzett intézvénnyel legyen igénybevehető. Ha az akkreditív ennek ellenére a megbízónak címzett intézvényt ír elő, a bankok az ilyen intézvényt további okmánynak fogják tekinteni.

Ha a meghitelezés nem csak a nyitó banknál vehető igénybe, minden akkreditívben meg kell jelölni azt a bankot (ez a „*kijelölt bank*” – „*nominated bank*”), amelyet a nyitó bank felhatalmazott a kifizetésre, vagy intézvény(ek) elfogadására vagy negociálásra. A szabadon negociálható meghitelezésben bármely bank lehet kijelölt bank. Az okmányokat a nyitó bankhoz vagy a megerősítő bankhoz (ha van ilyen), vagy bármelyik más kijelölt bankhoz kell benyújtani.

c) Az akkreditívben közreműködő bankok közötti jogviszonyok

Az akkreditív lebonyolítása során a vevő (ügyfél, megbízó) megbízásából a nyitó bank különféle funkciók elvégzésére bekapcsolhat más bankot vagy bankokat. A nyitó bank (*issuing bank*) által megbízott másik bankot (amely általában a nyitó bank eladó országbeli levelező partnere) *második banknak, vagy bekapcsolt banknak* nevezzük.

Az eladó érdeke az, hogy ez a második bank saját számlavezető bankja legyen, de erre természetesen nincs biztosíték – ez is részét képezi az adásvételi szerződés során folytatott alkunak. (*Ezért is szokták gyakran a második bankot – félreérthetően és helytelenül – az eladó bankjának hívni!*) A második bankot a vevő kérésére, költségére és kockázatára a nyitó bank kapcsolja be az akkreditíves ügyletbe.

A bekapcsolt bank(ok) a következő feladatokat láthatják el: értesítés, megerősítés, fizetés (negociálás).

Az értesítő (avizáló, advising bank) bank

A nyitó bank a nemzetközi kereskedelmi gyakorlat alapján nem közvetlenül küldi meg az akkreditívet (amely formáját tekintve lehet levél, távirat, telex, telefax SWIFT-rendszeren keresztül stb.) a kedvezményezettnek, hanem a kedvezményezett országában levő bank útján. Az értesítő banknak „postás” szerepköre van, az akkreditív másolatát megküldi a kedvezményezettnek, előtte azonban ellenőrzi az akkreditív hitelességét (létező bank nyitotta-e meg, az aláírások cégszerűek és azonosíthatóak – tehát feltehetően nem hamisítottak. Ha az avizáló bank az akkreditív külső megjelenése szerinti hitelességet nem tudja megállapítani, akkor ezt késedelem nélkül közölnie kell a nyitó bankkal. Az értesítő bank külön felkérésre (és jutalékért) vállalhatja a megerősítést és a fizetést is.

A megerősítő (igazoló) bank

A nyitó bank felhatalmazhat egy másik bankot arra, hogy megerősítse a nyitó bank visszavonhatatlan akkreditívját. Ez a megerősítés (igazolás) a *megerősítő bank (igazoló bank, confirming bank)* kötelezettségvállalása arra, hogy az akkreditívben előírt feltételek teljesítése és az előírt okmányok benyújtása esetében ugyanazokat a kötelezettségeket teljesíti a kedvezményezettrel szemben, mint amelyeket a nyitó bank vállalt az akkreditívben, hiszen

a megerősítő bank és a kedvezményezett között ugyanolyan akkreditív jogviszony jött létre, mint a nyitó bank és a kedvezményezett között. Ebből következően a kedvezményezett a megerősítés miatt kétszeresen is biztosítva van, az akkreditív teljesítésére akár a nyitóbankkal, akár a megerősítő bankkal szemben igényt támaszthat. A *megerősített (confirmed)* akkreditív biztonságot nyújt az eladónak a nyitó bank esetleges fizetéseképtelensége, ill. átutalási (transzfer) tilalmak, politikai kockázatok esetében. A megerősítő bank lehet az avizáló bank is, de lehet egy független „harmadik” bank is. A megerősítő bank mindenképpen az eladó által elismert, jó bonitású első osztályú bank, amely iránt az eladó érthetően több bizalommal van, mint a vevő esetleg ismeretlen nyitó bankja iránt.

A fizető bank

Az akkreditívben a szokvány szerint meg kell jelölni a már említett kijelölt bankot (ha nem a nyitó bank fog közvetlenül teljesíteni), amely az akkreditívben vállalt kötelezettséget teljesíti: fizet, váltót fogad el vagy negociál. Ez általában a kedvezményezett országában lévő bank, sok esetben azonos az értesítő bankkal. Ennek az ún. *fizető bank*nak a kötelezettsége, hogy a benyújtott okmányokat ellenőrizze, hogy megfelelnek-e az akkreditív előírásainak. Ha igen, akkor ez a fizetésre kijelölt bank teljesíti a nyitó bank kötelezettségeit a kedvezményezettrel szemben, fizetéseit a nyitó bank a megbízás alapján számára megtéríti. A fizető bank a nyitó bank „pénztárosaként” működik, a nyitó bank megbízottja. Ha a fizető bank nem teljesítené a megbízás alapján a fizetési kötelezettségét, a kedvezményezett a nyitó bank ellen léphet fel.

Ha az akkreditív szabadon negociálható (ezt az ún. „bona fide holder” záradék jelzi), akkor a negociáló bank kijelölésére az akkreditívben nem kerül sor, hiszen ebben az esetben bármely bank negociálásra kijelölt bank lehet.

14.5.3. Okmányvizsgálatok és a nyitó bank döntése

A bankok a meghitelezésben előírt minden okmányt ésszerű gondossággal kötelesek megvizsgálni, hogy meggyőződjenek arról, azok külső megjelenésük szerint megfelelnek-e vagy sem a meghitelezés kikötéseinek és feltételeinek. Azok az okmányok, amelyek külső megjelenésük szerint nincsenek összhangban egymással, külső megjelenésük szerint nem felelnek meg a meghitelezés kikötéseinek és feltételeinek. A nyitó bank, a megerősítő bank (ha van ilyen), vagy a megbízásukból eljáró kijelölt bank mindegyike az okmányok kézhezvételének napját követő hét bankmunkanapot meg nem haladó ésszerű időn belül köteles az okmányokat megvizsgálni és eldönteni, elfogadja vagy visszautasítja az okmányokat, és döntéséről megfelelően tájékoztatni azt a felet, akitől az okmányokat kapta (lásd 13. cikkely).

Ha a benyújtott okmányok megfelelnek az akkreditív előírásainak, a nyitó bank és/vagy a megerősítő bank azonnal teljesíti az akkreditívben vállalt kötelezettségét (fizetés, váltóelfogadás stb.), ill. megtérítést nyújt annak a kijelölt banknak, amely fizetett, halasztott fizetési kötelezettséget vállalt, intézkedést fogadott el vagy negociált.

Ha a nyitó bank azt állapítja meg, hogy a benyújtott okmányok nem felelnek meg az akkreditív kikötéseinek és feltételeinek, a nyitó bank *saját megítélése szerint megkeresheti a megbízót*, hogy adjon felmentést az eltérés(ek) kifogásolása alól. Ha a nyitó bank és/vagy a megerősítő bank (ha van ilyen) vagy a megbízásukból eljáró kijelölt bank úgy dönt, hogy visszautasítja az okmányokat, ill. a felmentést a megbízótól a nyitó bank nem kapta meg, kedvezményezett igényének teljesítése (az okmányok visszautasításával) elmarad. A visszautasításról haladéktalanul, de legkésőbb az okmányok átvételének napját követő hetedik bankmunkanap elteltéig értesítenie kell azt a bankot, amelytől az okmányokat kapta, vagy a kedvezményezettet, ha az okmányok közvetlenül tőle érkeztek. Ebben az értesítésben konkrétan meg kell jelölni azokat az eltéréseket, amelyek miatt a bank visszautasítja az okmányokat, és nyilatkozni kell arról, hogy az okmányokat visszaküldi a benyújtónak avagy a benyújtó rendelkezésére tartja.

A fizető bank az okmányvizsgálat során az akkreditív feltételeitől eltérő okmányok esetén dönthet úgy is, hogy nem utasítja vissza az okmányokat, hanem jogfenntartással, vagy garancia ellenében kifizeti az akkreditívben szereplő összeget a kedvezményezettnek, és erről értesíti a nyitó bankot. A nyitó bank ez esetben is saját elhatározása (ill. a megbízó felhatalmazása) alapján dönt az okmány elfogadásáról vagy visszautasításáról. Visszautasítás esetén a fizető bank él a jogfenntartással, és visszaköveteli a kedvezményezettől a kifizetett összeget (ill. él a bankgaranciával).

14.5.4. Az akkreditív szokásos, legfontosabb feltételei

- a) *A nyitó bank megnevezése*
- b) *A megbízó neve, telephelye*
- c) *A kedvezményezett neve, telephelye*
- d) *Az akkreditív lejárata (hely, időpont):* Ameddig az akkreditív igénybevehető, e határidőig lehet az okmányokat benyújtani. Ha nincs külön szállítási határidő az akkreditívben föltüntetve, akkor a bankok visszautasítják a szállítási okmányok keltétől számított 21 napnál később benyújtott okmányokat.
- e) *Szállítási határidő:* a szállítási okmány kelte nem lehet későbbi e határidőnél.
- f) *Az áru megnevezése*
- g) *Az áru mennyisége:* pontosan vagy „cca.” megjelöléssel, a „kb.” meghatározásnál a szokvány 10%-os toleranciát ($\pm 10\%$ -os eltérést) engedé-

lyez. Hacsak az akkreditív kifejezetten nem rendelkezik úgy, hogy a megadott mennyiségtől eltérni nem lehet, akkor a szokvány a „kb.” („cca”) megjelölés nélkül is engedélyez 5 %-os toleranciát. A túllépés (az igénybevételek) összege azonban egyik esetben sem haladhatja meg a meghitelezés összegét.

- h) *A meghitelezés összege, devizaneme:* pontos összeggel, vagy „cca.” megjelöléssel (ekkor ($\pm 10\%$ -os eltérés megengedett).
- i) *Az igénybevétel módja:* „Minden meghitelezésnek világosan fel kell tüntetnie, hogy látra szóló fizetéssel, halasztott fizetéssel, váltóelfogadással vagy negociálással vehető-e igénybe.” (10. cikkely)
- j) *A kijelölt bank megnevezése:* Minden akkreditívnek meg kell neveznie a fizető (halasztott fizetést ígérő), váltóelfogadó vagy negociáló bankot, kivéve, ha a negociálást bármely bank végezheti.
- k) *Részszállítás engedélyezése:* Hacsak az akkreditív külön nem tiltja, megengedett.
- l) *Átruházhatóság, oszthatóság:* Az akkreditív átruházható, ha azt a nyitó bank kifejezetten megengedi és átruházhatónak jelölte. (Azaz szerepel benne az a szó, hogy „transferable”). Hacsak a meghitelezésben másként nem írták elő, az átruházható akkreditív csak egyszer ruházható át. Az átruházhatóság azt jelenti, hogy az eredeti kedvezményezett maga helyett más kedvezményezettet jelöl meg, oszthatóság esetén pedig maga helyett több kedvezményezettet jelölhet meg. Az átruházható akkreditív egyben osztható is.
- m) *A benyújtandó okmányok:* Ez a pont jelenti az akkreditív „lelkét”, a leglényegesebb feltétel. A benyújtandó okmányok száma és fajtája egyben jelzés az eladó és a vevő egymás iránt érzett bizalmának fokáról is.
  - *kereskedelmi számlák:* külső megjelenésükből kitűnőleg az akkreditív kedvezményezettjének kell kiállítani a megbízó nevére (kivétel az átruházható akkreditív) és a számlákat nem kell aláírni. A kereskedelmi számlában szereplő áruleírásnak meg kell egyeznie a meghitelezésben szereplő leírással. Az összes más okmányban az áru leírható olyan általános kifejezésekkel, amelyek nincsenek ellentmondásban az akkreditívben szereplő áruleírással.
  - *vámszámla*
  - *konzuli számla*
  - *fuvarozási okmányok:* Valamennyi szállítási okmányra vonatkozik a szokvány meghatározása a külső megjelenés szerinti megfelelésre. Elfogadják – ellenkező előírás hiányában – azt a bármilyen elnevezésű okmányt, amely külső megjelenése szerint úgy tűnik, hogy megjelöli a fuvarozó nevét és az okmányt aláírta, vagy más módon hitelesítette: a fuvarozó, vagy a fuvarozó nevében annak megnevezett ügynöke (tengeri szállításnál a hajóskapitány, vagy megnevezett megbízottja) is aláírhatja a fuvarlevelet. A hajóraklevélnek, a nem forgatható

tengeri fuvarlevélnek tartalmaznia kell, hogy az árut berakodták, vagy egy megnevezett hajóval elhajózták. Légi szállításnál fel kell tüntetni a fuvarozásra elfogadást a fuvarlevélen, közúti, vasúti vagy belvízi-folyami fuvarozásnál az áru leszállítás, elküldés vagy fuvarozás végett történő átvételét kell a fuvarlevélen szerepeltetni. A több módoszatú (multimodális) szállítási okmányok esetében a szokvány szerint a külső megjelenésre megfelelő okmányból ki kell tűnnie, hogy ki szervezte a szállítást, ez lehet egy fuvarozó (például hajóstársaság), vagy egy operátor, általában szállítmányozó. Az ilyen szállítmányozói okmány a kombinált fuvarozásnál használt *FIATA Combined Transport Bill of Lading*. A bankok akkor nem fogadják el szállítási okmányként, ha tengeri/óceáni hajóraklevél van előírva (a vevő megbízásának megfelelően). A tengeri/óceáni hajóraklevelet a hajóstársaság, vagy annak megnevezett ügynöke, a hajóskapitány, vagy annak megnevezett megbízottja írhatja alá.

Minden szállítási okmánynak *tisztának* (*clean-nek*) kell lennie, különben a bankok visszautasítják az okmányokat (ill. az akkreditívben foglalt fizetési ígéret teljesítését). Tiszta szállítási okmány az, amely nem tartalmaz az áru és/vagy a csomagolás hibás állapotát kifejezetten megállapító záradékot vagy bejegyzést.

- *biztosítási okmányok*
- *egyéb okmányok*: (származási bizonyítvány) minőségi bizonyítvány, csomagolási jegyzék, radioaktivitási igazolás stb.
- *intézkedés*: Az intézkedés címzettje általában a nyitó bank, de a nyitásból kitűnően más bank is lehet. Az akkreditív igénybevétele során az alábbi (leggyakoribb) okmányeltérések szoktak előfordulni, amelyek miatt a nyitó bank megtagadja a teljesítést és visszautasítja a benyújtott okmányokat:
  - a fuvarokmány nem tiszta,
  - a kereskedelmi számlán eltérő áruleírás, ill. eltérő adatok szerepelnek, mint az akkreditív szövegében,
  - a benyújtott okmányok egymással nincsenek összhangban (eltérő mennyiségek, összegek, stb.),
  - hiányos okmánygarnitúra benyújtása, valamely előírt okmány benyújtásának elmulasztása,
  - késve benyújtott okmányok, *stale B/L*,
  - az akkreditív lejáratát utáni benyújtás,
  - nem szabályosan kiállított, kellekhiányos váltó, ill. intézkedés,
  - tiltás ellenére részszállítás vagy átrakás történt,
  - a számla hiányos, nem tartalmazza az akkreditív szerinti paritást,
  - a biztosítás nem megfelelő, nem fedezi pl. az akkreditívben előírt kockázatokat,
  - a szállítás az akkreditív előírásaitól eltérő kikötők között történt,

- gépelési hibák az okmányokon, a javítások a szállító által nincsenek hitelesítve,
- az akkreditív előírása ellenére az akkreditívszám és/vagy a vevő rendelészáma nem szerepel az okmányokon,
- az okmányokat nem az akkreditív nyelvén állították ki.

Az eladó hibalehetősége sajnos sokáig folytatható lenne, ez jelenti az eladó kockázatát az akkreditíves ügyletben és ez növeli a vevő biztonságérzetét, hogy szerződéses árut kapjon.

Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy az akkreditíves fizetési mód mégis az eladónak kedvezőbb, hiszen ha *akkreditívszerűen* teljesít, pénzéhez jut, nem kerül birtokon kívül, a vevő pedig halasztott fizetésű akkreditív esetén sem tilthatja meg a fizetést az áru minőségére hivatkozva, ha az okmányokat a nyitó bank elfogadta. A vevő számára akkreditíves fizetésnél érvényesül a bécsi konvenció ide vonatkozó cikkelye (58. cikkely), amely megengedi a kivételt, azaz:

„A vevő mindaddig nem köteles megfizetni a vételárat, amíg nincs lehetősége megvizsgálni az árut, kivéve, ha a feleknek a szállítási, ill. a fizetési eljárásra vonatkozó megállapodása kizárja vevőnek ezt a lehetőségét.”

A vevő fizeti az akkreditívnyitási költségeket (inkluzíve a bekapcsolt bankokét is), továbbá kamatvesztést szenvedhet, ha a nyitó bank ragaszkodik a nyitási megbízással egyidejűleg az akkreditív összegének elkülönítéséhez, zárolásához. Ez alól kedvező kivételt jelenthet a vevő részére bizonyos különleges akkreditívtípusok alkalmazása.

A kereskedelmi hitellel (Commercial Letter of Credit) rövidítve: C/L/C

Az angolszász országok gyakorlatában alkalmazzák. Jellegzetessége, hogy az akkreditív kibocsátója (a nyitó bank) arra kötelezi magát, hogy az előírt okmányok és az ezek kíséretében benyújtott intézkedés, valamint maga az akkreditív-levél (okirat) időben történő bemutatása esetén bármely jóhiszemű harmadik birtokosnak (*bona fide holders* záradék) kifizeti az akkreditív összegét, ill. elfogadja az általában későbbi időpontra szóló intézkedést (*draft*). A váltó kibocsátója az eladó, rendelvényese a negociáló bank, címzettje a nyitó bank. A váltó esedékességekor az akkreditív lejáratának idején belül a negociáló bank fog fizetést követelni a nyitó banktól.

Készenléti akkreditív (stand by letter of credit)

Formáját tekintve akkreditív (szerepel is az ICC 500. szokvány definíciójában), tartalmilag azonban a vevőért nyújtott bankgarancia. Az USA viszonylatában alkalmazzák, mivel ott a bankok nem vállalhatnak bankgaranciát a vevőért. A nyitó bank fizetést ígér, ha a megbízó nem teljesíti fizetési kötelezettségét. Igénybevételéhez ez esetben a kedvezményezett nyilatkozata szükséges, hogy a vevő nem fizetett, és a feladási-szállítási okmányok benyújtása.

Feltöltődő akkreditív (revolving credit)

Nagy összegű, több részszállítással teljesítendő szerződéseknél alkalmazzák. A nyitó bank kötelezettséget vállal, hogy a keretösszegeen belül (a szerződéses érték) meghatározott részösszeg erejéig akkreditívet nyit, és ha az igénybevétele megtörtént, az újabb részszállítás erejéig feltölti az akkreditívet, megújítja azt.

Az eladó számára biztonságos, mivel a nyitó bank a teljes keretösszegre ígér fizetést, a vevőnek pedig azért előnyös, mert csak az esedékes részszállításra kell az akkreditív-fedezetet biztosítani és nem a teljes szerződéses összegre.

Back to back akkreditív (almeghitelezés)

Elsősorban reexport ügyleteknél alkalmazzák olyan esetben, amikor az ügylet bizalmi jellegénél fogva a reexportőr nem tud átruházható akkreditívet kérni a vevőjétől. Ilyenkor a vevő megbízásából a reexportőr javára nyílt akkreditív alapján a bank megnyit egy másik akkreditívet az eladó javára. Az első akkreditív fedezetét képezi a második akkreditívnek, és a kettő együtt alkotja a *back-to-back* meghitelezést. Ez a módszer alkalmas arra, hogy a reexportőr a saját vásárlását is a vevőjével finanszíroztassa meg és nagymértékben csökkentse az ügylet pénzügyi kockázatát.

Packing Credit (megelőlegező) akkreditív

A bekapcsolt bank a nyitó bank tudta nélkül nyújt előleget, hogy a tőkeszegény közvetítő az árut be tudja szerezni. A bank számára fedezet a kedvezményezett zálogtartó nyilatkozata.

Red clause (meghitelezés)

A red clause meghitelezés esetén a nyitó bank a bekapcsolt banknak a piros tintával irt záradék összegéig engedélyt ad a kedvezményezett részére hitelnyújtásra. A nyitó bank az előlegfizetési megbízással felelősséget vállal a kedvezményezettért, kockázata csökkentése érdekében természetesen megfelelő biztosítékot kérhet (bankgaranciát, zálogjogot stb.).

Lokál akkreditív

A nyitó bank helyi, nem konvertibilis valutában ígér fizetést.

Nem operatív akkreditív

A megnyílt akkreditív hatályba lépését a nyitó bank valamilyen feltételhez köti, amit az eladónak kell teljesítenie, hogy az akkreditív operatívvá válhasson.

Preavizós akkreditív

A nyitó bank a vevő megbízásából akkreditív nyitását ígéri előavizójában, a nyitáshoz azonban az eladónak bizonyos feltételeket kell teljesítenie (például kiviteli engedély beszerzése és prezentálása).

14.6. Bankgaranciával fedezett fizetési ígélet

Az eladó szempontjából az akkreditíves fizetési mód utáni legbiztonságosabb fizetési mód, amely biztosítja, hogy az eladó ne kerülhessen birtokon kívül. A fizetés időpontja szerint a szállítással egyidejű is lehet, azonban általában a hitelezésnél alkalmazott fizetési mód, amikor a vevő az áru birtokába kerülve utólag fizeti az ellenértéket. Formailag tehát átutalásról van szó, amelynek fedezete a vevő által az áru kiszállítását megelőzően nyitott bankgarancia.

A *bankgarancia* az alapügylettől független jogi kötelezettségvállalást jelent, ha a vevő nem fizet (például az átutalással) a szerződéses fizetési időpontban, akkor a bankgaranciát nyitó bank fog fizetni, azaz az eladó jogosult lehívni a bankgarancia összegét. A bankgarancia tehát a garanciát nyújtó bank visszavonhatatlan fizetési kötelezettségvállalása (természetesen a bankgaranciának – B/G –nek – is van lejárat határideje) függetlenül az őt létrehozó alapjogviszonyból származó kifogásoktól (pl. reklamációktól). Ez különbözteti meg a bankkezeséstől, ahol a kezes bank minden olyan esetben megtagadhatja a fizetést, amikor valamilyen jogcímen kliense, a vevő jogosan utasította el a fizetést, pl. minőségi kifogásokra hivatkozással. Ezért lényeges az eladó számára, hogy ténylegesen bankgaranciát kapjon, és ne csak névlegesen, mivel nem az elnevezés számít, hanem a tartalmi előírások (a B/G szövegében szerepelnie kell, hogy a kedvezményezett-eladó első felszólítására az alapügylet vizsgálata nélkül köteles fizetést teljesíteni).

A bankgaranciával fedezett fizetési mód kedvezőbb a vevő számára, mint az akkreditíves fizetési mód, mivel saját bankkapcsolata függvényében általában nem kell a B/G fedezetét leraknia, ill. számláján zároltatnia és a B/G-nyitás költségei is alacsonyabbak.

Az eladó kockázatát a bankgaranciát nyújtó bank jelenti, hiszen adott esetben, ha nem első osztályú bankról van szó, bankcsődnél birtokon kívül kerülhet.

14.7. Okmányos beszédvénny

A külkereskedelemben igen elterjedt fizetési mód, amely – mint a későbbiekben látni fogjuk – egyértelműen a vevőnek kedvezőbb fizetési konstrukció, és számára kedvezőbb, mint az akkreditíves avagy bankgaranciás fizetési módok.

Az okmányos meghitelezéshez hasonlóan a Nemzetközi Kereskedelmi Kamara szokványban szabályozta egységes alkalmazását:

Egységes Beszedési Szabályok – Uniform Rules for Collection – URC 522. számú ICC szokványa (a továbbiakban: URC), amelynek legújabb változata 1996. január 1-je óta van érvényben. A bankok bejelentik az ICC-nek, ha al-

kalmazzák a szabályokat, és ezt a beszédre vonatkozó okmányokon is föl-tüntetik.

Az URC a beszédést és a beszédésben részt vevőket az alábbiak szerint határozza meg:

... okmányoknak a bankok által kapott utasításoknak megfelelő kezelését avégett, hogy:

1. fizetést és vagy elfogadást eszközöljenek ki, vagy
2. okmányokat szolgáltatassanak ki fizetés és/vagy elfogadás ellenében, vagy
3. okmányokat szolgáltatassanak ki más kikötések és feltételek szerint.

Okmányok alatt fizetési okmányok és/vagy kereskedelmi okmányok értendők.

A *fizetési okmányok*: az idegen váltók, saját váltók, csekkek, nyugták és egyéb, fizetés elérésére használt okmányok.

A *kereskedelmi okmányok*: számlák, fuvarozási okmányok, árut megtestesítő értékpapírok.

Az URC a fenti definícióból következően a *beszedvény (collection)* alapvetően két fajtáját különbözteti meg:

- a) Az ún. *tiszta beszedvényt (clean collection)*, amely olyan fizetési okmányok beszédését jelenti, amelyekhez nem mellékeltek kereskedelmi okmányokat
- b) Az ún. *okmányos beszedvényt (documentary collection)*, amely kereskedelmi okmányokkal ellátott fizetési okmányok, vagy fizetési okmányokkal nem kísért kereskedelmi okmányok beszédését jelenti. A külkereskedelemben gyakoribb az okmányos beszedvény alkalmazása, ezért a továbbiakban ezt ismertetjük.

14.7.1. Az okmányos beszedvény fajtái

A már említett *documentary collection* elnevezésen kívül szokták *okmányos inkasszónak* nevezni (*Cash Against Documents – CAD, Kassa gegen Dokumente*).

A fizetést az eladó kezdeményezi, ő lesz a *megbízó*, aki a beszédés elvégzésével megbíz egy bankot, ezt a bankot hívjuk *küldő (remitting) banknak*. Ha a küldő bankon kívül másik bank is bekapcsolódik a beszédésbe (általában több bank is bekapcsolódik) ezt *beszedő banknak (collecting bank)* hívjuk. A *bemutató (presenting) bank* olyan beszedő bank, amely a *címzettnek (drawee)* – aki a vevő – a megbízásnak megfelelően bemutatja az okmányokat.

A beszedő és a bemutató bank általában ugyanaz, kivéve, ha a küldő banknak nincsen közvetlen kapcsolata a címzettel.

Az URC kizárja a bankok felelősségét az okmányok tartalmával kapcsolatban: a beszédési megbízás során nem vizsgálják az okmányokat, kivéve a küldő bankot, aki föl hívhatja megbízója figyelmét olyan okmányhibákra,

amelyek a fizetés megtagadását eredményezhetik. Egyébként pedig a bankok kötelesek jóhiszeműen eljárni és ésszerű gondosságot tanúsítani. A bekapcsolt bankok tevékenységéért is kizárja a szokvány a felelősséget, továbbá az okmányok valódiságáért, az abban feltüntetett adatok hitelességéért, pl. mennyiségért, minőségért, értékért. A bankok az okmányokat csak külső megjelenésük szerint kötelesek ellenőrizni, hogy azonosak-e a beszédési megbízásban előírt okmányokkal. Az akkreditív szokványához hasonlóan a szokvány kizárja a bankok felelősségét az okmányok, üzenetek késedelmes továbbításáért, elvesztéséért, valamint ha tevékenységüket *vis maior* jellegű események miatt nem tudják elvégezni.

Az okmányos beszédvénnynek a nemzetközi gyakorlatban két alaptípust különböztetjük meg; aszerint, hogy az eladó milyen mértékű kockázatot vállal, beszélhetünk ún. *sima* (vagy nyitott) *okmányos inkasszóról*, és ún. *vinkulált okmányos inkasszó* típusokról.

1. *A sima (nyitott) okmányos inkasszó*

Az eladó az árut a vevő címére és rendelkezésére adja fel, az áruszállítással kapcsolatos okmányokat (kivéve az árut megtestesítő értékpapírt – pl. – a B/L egy példányát szintén közvetlenül a vevőnek küldi meg) a beszédési megbízással és a kereskedelmi számlával az eladó a saját bankjának, a küldő banknak küldi. A vevő tehát a fizetés előtt megkapja az árut. A küldő bank az okmányok és a számla megküldésével felszólítja a vevő bankját, a beszédő bankot a fizetésre. A beszédő bank prezentálja az okmányokat a vevőnek (címettnék), és felszólítja az ellenérték átutalására. Itt jelentkezik az eladó számára a kockázat, hiszen birtokon kívül kerülhet, ha a vevő megtagadja a fizetést. Az egyetlen eszköz az eladó kezében – amely azonban nem tekinthető fizetési garanciának – a bankok fizetési felszólításának morális kényszerítő ereje. Ha a vevő megtagadja a fizetést, elveszíti üzleti jó hírnevét, hiszen a jövőbeli bankinformációkban kedvezőtlen megjegyzés fog szerepelni fizetési szokásával kapcsolatban. További kockázati elemet, kamatvesztést okozhat az eladónak, ha a vevő késedelmesen tesz eleget fizetési kötelezettségének.

A fenti kockázati elemek miatt a *sima okmányos beszédvénny* csak megbízható partnerkapcsolatban célszerű alkalmazni.

2. *A vinkulált okmányos inkasszó*

Lényege, hogy az eladó nem kerülhet birtokon kívül (ellentétben a *sima okmányos inkasszóval*), mivel az áru sem a vevő címére, sem rendelkezésére nem mehet. Három típusa: az indirekt, a direkt és a speditőr vinkuláció.

a) *az indirekt vinkulált okmányos inkasszó*

Az eladó az árut a vevő országában lévő speditőr címére és a beszédő bank (amely a küldő bank kapcsolata) rendelkezésére küldi az árut. A beszédő bank vagy a bemutató bank felszólítja a vevőt fizetésre, aki fizetés után

hozzájut az okmányokhoz. Ha árut megtestesítő okmány van a bank birtokában, akkor fizetés ellenében az értékpapírhoz hozzájut és ki tudja váltani a speditőrtől az árut (pl. B/L vagy közraktárjegy ellenében).

Ha nincs árut megtestesítő értékpapír (mivel pl. az áru vasúton érkezett a speditőrhöz), a bank fizetés után árufelszabadító jegyet ad (*delivery order, Ausfolgeschein*) a vevőnek, amely alapján a speditőr kiadja az árut.

Kockázati elemek az eladó számára:

- A vevő nem váltja ki az árut, így az eladónak gondoskodnia kell a visszaszállításról vagy új vevőről.
- A vevő késve váltja ki az árut – kamatveszteség.
- A vevőnek a speditőr a fizetés igazolása nélkül kiszolgáltatja az árut. Ez már a kriminalitás körébe tartozó eset. Védekezés ellene: csak az eladó speditőr kapcsolata lehet a külföldi címzett speditőr, semmiképpen sem lehet a vevőé, aki esetleg az eladó engedélye nélkül árumegtekintést biztosíthat – fizetés előtt – a vevő számára, aki pl. minőségi kifogásra hivatkozva fog késlekedni az áru átvételével.

b) a direkt vinkulált okmányos inkasszó

Az eladó a beszedő bank címére és rendelkezésére adja föl az árut. A bank felszólítja a vevőt fizetésre, aki fizetés ellenében megkapja az árut és az áru-ra vonatkozó okmányokat, ill. az árut megtestesítő értékpapírt. Az eladó szempontjából nagyon biztonságos, csak a késedelmes árukiváltás, ill. ki nem váltás okozhat károkat. Alkalmazását korlátozza, hogy a bankok hagyományos kereskedelmi árut nem tudnak befogadni, ezért az URC-szokvány is előírja, hogy előzetes banki beleegyezés szükséges a bank részéről.

Általában kis tömegű, de nagy értékű áruk nemzetközi kereskedelmében használatos, pl. nemesfém-, ékszerkereskedelem etc.

c) a speditőr vinkulált inkasszó

A nemzetközi kereskedelmi gyakorlatban elterjedt. A szokvány értelemszerűen nem foglalkozik ezzel a típussal, hiszen nem bankbeszedvény. Az eladó ugyanis az árut a külföldi speditőr címére és rendelkezésére adja fel, azal a megbízással, hogy a speditőr csak a fizetés meghatározott igazolása után adhatja ki azt a vevőnek. A fizetés igazolása történhet bankátutalást igazoló banknyugta átadásával, de a vevő hozzájuthat az áruhoz akár készpénzfizetéssel vagy váltó ellenében, hiszen a speditőr vinkuláció lényegéhez tartozik a bank kikapcsolása az ügyletből, részben költségkímélés, részben pedig az üzleti diszkréció érdekében (reexport, tranzitügylet esetén).

Lényeges kockázati elem a speditőr megbízhatósága, hogy fizetés előtt ne szolgáltatssa ki az árut, engedély nélkül ne adjon árumegtekintési jogot, továbbá a szokásos kockázat: az eladó késedelmes fizetése, ill. az áru ki nem váltása. A fizetési felszólítást gyakran a speditőr végzi, így mindenképpen többletköltség is felmerül, amit az eladónak kell állnia.

14.7.2. Az okmányos beszédvény fajtái a fizetés esedékessége szerint

A fizetés időpontja szerint az okmányos inkasszónak két fő típusa alakult ki, a *látra szóló* és a *halasztott fizetésű*.

a) *látra szóló inkasszó (Documents against Payment: D/P)*

A vinkulált okmányos inkasszó olyan formája, amikor a vevő az okmányok benyújtásakor fizet. Ez azonnali fizetést jelent, általában bankátutalás formájában, de ide tartozik a látra szóló váltó, (*a sight draft*) ellenében történő okmánykiadás is. Ha az áru gyors kiváltása mindkét fél érdeke, és nagyfokú a partneri bizalom, akkor az eladó engedélyezheti, hogy a bank az ún. *Trust Receipt – T/R*-ellenében az okmányokat kiadja a vevőnek, hogy a vevő a vámkezelésről, ill. a szükséges bevizsgálásokat elvégezhesse. A T/R a vevő elismervénye a bank áru feletti zálogjogáról, az áru kifizetéséig nem szerez tulajdonjogot a vevő.

b) *halasztott fizetésű okmányos inkasszó (Documents against Acceptance: D/A)*

A vinkulált okmányos inkasszó halasztott fizetésű változata, amely hitelnyújtást jelent a vevőnek, aki az okmányokhoz és az áruhoz fizetési ígéret ellenében jut. Az elnevezésből adódóan ez a fizetési ígéret többnyire egy váltóban testesül meg, pontosabban a beszedő vagy bemutató bank az eladó által a vevőre címzett határidős váltó (intézkedés) elfogadásakor adja ki az áru kiváltásához szükséges okmányokat. A váltó lehet a vevő által kiállított saját váltó is.

A vevő fizetési ígérete nemcsak váltó lehet, hanem ide tartozik a vevő bankja (a beszedő bank) által nyújtott bankgarancia (B/G), ill. bankkezesése is, hogy a vevő fizetni fog. A fizetési ígéret lehet a *vevő fizetést ígérő nyilatkozata* is, hogy lejáratkor fizet. (Ez nemcsak a fejlődő világban szokásos, hanem némely USA cég üzleti gyakorlata is, legalábbis a hazánkkal folytatott kereskedelem egyes területein.)

Dél-Amerikában szokásos fizetési ígéret az ún. *pagare* nyilatkozat adása a banknak. Látni kell, hogy ezek a fizetési nyilatkozatok sokkal kevésbé biztonságosak, mint a váltóval, ill. bankgaranciával tett fizetési ígérek.

14.8. Céghitelnyújtás

Kereskedelmi hitelnek vagy *céghitelnek* nevezzük azt a hitelezési formát, amikor az eladó az árut hitelben szállítja a vevőnek. A hitel árát az eladó természetesen beépíti a szerződéses árba, a szokásos piaci kamat figyelembevételével. A hitel futamideje általában egy éven belüli, a nemzetközi kereskedelemben a 60, a 90 és a 180 napos hiteleladás a leggyakoribb.

A hitelnyújtás előtt az eladónak gondoskodnia kell a kockázat csökkentő információk beszerzéséről, a bank- és büroinformációk bekéréséről és tájékozódnia kell a vevő fizetési moráljáráról és pénzügyi-gazdasági helyzetéről. Fontos tényező a vevő jó üzleti hírneve és az adott termék piacán kialakult fizetési szokások. A hitelező eladónak még a szerződés megkötése előtt célszerű megvizsgálnia a *finanszírozási* és *refinanszírozási* lehetőségeit, valamint ezek költségeit.

A céghitelnyújtás természetesen nem önálló fizetési mód, hiszen az előre-fizetésen kívül, mint a korábbiakban láttuk, minden fizetési módnál lehetőség van halasztott fizetésre.

A céghitelnyújtás két típusa: *a fedezett céghitelnyújtás és a fedezetlen, nyílt hitelnyújtás.*

Fedezett hitelnyújtáskor az eladó valamilyen biztosítékot, garanciát kap arra, hogy a vevő a hitelt vissza fogja fizetni. Az ilyen biztosítékot nevezzük *hitelfedezeti eszköznek*, amely az alábbi lehet:

- az akkreditív valamely halasztott fizetésű változata, ill. valamely különleges akkreditív;
- az okmányos beszedvény D/A változata;
- váltó;
- bankgarancia;
- bankkezesesség;
- T/R vagy hasonló jellegű zálogjog nyújtása (kézizálog: árulombard, ill. értékpapírlombard);
- közraktárjegy;
- értékpapírletét;
- zárolt számla;
- egyéb biztosíték.

14.9. Nyitva szállítás

Ez a fizetési mód az eladó számára a legkedvezőtlenebb, a vevőnek pedig értelemszerűen a legkedvezőbb. Önálló fizetési mód, amely nyílt céghitelnyújtást jelent, hiszen az eladónak semmiféle hitelfedezeti eszköz nem áll rendelkezésére, az egyetlen „garancia” a fizetésre a vevő szerződésben vállalt fizetési ígérete, amelyet azonban csak peres úton lehet érvényre juttatni, ha a vevő nem fizet. Az eladó teljesen ki van szolgáltatva a vevőnek, birtokon kívül kerülhet, ill. fizetési késedelem esetén addicionális, előre nem kalkulált hitelnyújtással számolhat (pl. a vevő 90 nap helyett 100 napra fizet).

Fentiekből következik, hogy csak bizalmi alapon célszerű élni ezzel a fizetési móddal, megbízható üzleti partneri kapcsolat esetén, hiszen az eladó kockázatát nem lehet eléggé hangsúlyozni. Technikailag a nyitva szállítás lé-

nyege, hogy az eladó az árut a vevő címére és rendeletére adja föl, az okmányokat (ha van árut megtestesítő értékpapír, akkor azt is) közvetlenül az eladónak küldi meg. A vevő átveszi az árut és utólag teljesít fizetést.

Az eladó a kereskedelmi számla küldésével közvetlenül a vevőt szólítja fel fizetésre, hogy a szerződés szerint pl. a számla keltétől 90 napra fizessen. A fizetés legtöbbször banki átutalással történik, de a vevő fizethet készpénzben, váltó, ill. csekk átadásával is.

Tradicionalis üzleti partnerek esetében a bankköltségek kikapcsolásával a felek csökkenthetik a tranzakciós költségeiket. Ha a fizetés az ellenérték megfizetése az okmányok, ill. a kereskedelmi számla átvétele után azonnal esedékes, nem beszélhetünk nyílt hitelnyújtásról, hiszen a külkereskedelmi gyakorlatban ez általában 8, ill. maximum 30 napon belüli utólagos fizetést jelent, amely nem tekinthető céghitelnyújtásnak.

A sima okmányos inkasszóval összehasonlítva (amely szintén lehetőséget nyújt az eladónak a fedezetlen, nyílt hitel nyújtására) a nyitva szállításnál hiányzik a beszedő beküldő bank morális, erkölcsi felszólító ereje (ami ugyancsak nem számít hitelfedezeti eszköznek), hiszen a fizetési felszólítást bank bekapcsolása nélkül közvetlenül maga az eladó küldi. Az eladó mindkét fizetési módnál birtokon kívül kerülhet, nyitva szállításnál – mint említettük – a bankköltség megtakarítása miatt olcsóbban.

Az említett kockázati elemek ellenére elterjedt fizetési módnak számít, ami elsősorban a multinacionális vállalatok szerepének növekedésével magyarázható, hiszen a nagy multik leányvállalataikkal Magyarországon is nyitva szállítással dolgoznak, sőt rendszeres beszállítóikkal is.

Különlegesség

A pszeudo akkreditív (álakkreditív) avagy csapda az akkreditíves ügyletben

Az akkreditíves ügylet lényege, hogy az eladó nem kerülhet birtokon kívül, ha akkreditívszerűen teljesít. A gyakorlatban azonban előfordul, hogy az eladó nem veszi észre az akkreditívben előírt feltételek között megbújó csapdát. Például CIF paritás esetén a vevő kéri benyújtani a 2/3 originális *Bill of Lading*-et, 1/3 B/L-t pedig a vevő címére, ill. a vevő spedítőrjének címére kell valamilyen gyorspostai módon (pl. DHL-lel) eljuttatni. Benyújtandó okmányoknak tehát előírja a DHL feladási igazolásának benyújtását az 1/3 B/L elküldéséről. Mire az eladó benyújtja az okmányokat, már birtokon kívül is került, hiszen a gyorspostai úton a vevő már 24/48 órán belül hozzájutott az 1/3 eredeti *Bill of Lading*-hez (amely megtestesíti az árut és aminek birtokában hozzájuthat az áruhoz), és némi rosszhiszeműséget feltételezve megkéri bankját, hogy találjon valamilyen okmányhibát, hiszen aki keres, az talál is.

A megoldás persze az L/C módosítása lehetett volna, amennyiben az 1/3 B/L-t kapitányi postával juttatja el a vevő rendeltetési kikötőbeli szál-